
**ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА**

УДК 658.012.32

Деліні М.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління,
інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

**НАПРЯМИ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИМНИЦТВА**

У статті представлений теоретичний огляд методик оцінки соціальної відповідальності бізнесу. Зазначено, що оцінка соціальної відповідальності відбувається на основі соціальних звітів, інтегральних, рейтингових, якісних та кількісних методів. Більшу увагу присвячено якісним та кількісним методикам оцінки соціальної відповідальності, зроблено їхній порівняльний аналіз, а також визначено, наскільки вони можуть бути застосовані для оцінки соціально-економічної відповідальності бізнесу, враховуючи її форми та інструменти. Загалом методики оцінки побудовані на тому, щоб розробити коефіцієнти для подальшої побудови рейтингів та порівняння соціальної відповідальності підприємств, але в основі своїй вони мають конкретні показники роботи підприємства.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, корпоративна соціальна відповідальність, соціально-економічна відповідальність бізнесу, соціальний звіт, індекс, рейтинг, кількісні показники, якісні показники.

В статье представлен теоретический обзор методик оценки социальной ответственности бизнеса. Отмечено, что оценка социальной ответственности осуществляется на основе социальных отчетов, интегральных, рейтинговых, качественных и количественных методов. Больше внимание уделено количественным и качественным методикам оценки социальной ответственности, осуществлен их сравнительный анализ, а также определено, насколько они могут быть использованы для оценки социально-экономической ответственности, принимая во внимание ее формы и инструменты. В целом методики построены на том, чтобы разработать коэффициенты для дальнейшего построения рейтингов и сравнения социальной ответственности предприятий, но в своей основе имеют конкретные показатели предприятия.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, корпоративная социальная ответственность, социально-экономическая ответственность бизнеса, социальный отчет, индекс, рейтинг, количественные показатели, качественные показатели.

Постановка проблеми. Актуальність та важливість розвитку соціальної відповідальності бізнесу є беззаперечною у діловому співтоваристві. Особливої гостроти це питання набуває й для України, яка, незважаючи на економічні проблеми, активно намагається стати членом міжнародної економічної спільноти. Для розвитку соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) важливим елементом стає її оцінка, тобто те, за чим ми можемо виміряти відповідальність, щоб дійти висновків щодо змін, зростання чи зменшення. Саме визначенню методики оцінок СВБ і присвячена ця стаття. З огляду на те, що сферою наукових інтересів автора є такий складник СВБ, як соціально-економічна відповідальність бізнесу (СЕВБ), варто відзначити, що методики, яка б оцінювала саме соціально-

економічну відповідальність, окремо не існує, тому вона буде виокремлена з наявних методик оцінки СВБ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню методик оцінки СВБ присвячені роботи як українських, так і закордонних учених – А.А. Андреева, О.Ю. Березіної, Н.В. Водницької, С.Ф. Гончарова, О.А. Даниленко, О.В. Козиревої, Н.А. Кричевського, Н. Огороднікової, Н.А. Томви та Г.Л. Тульчинського. Саме в їхніх роботах зроблені пропозиції щодо методик оцінки соціальної відповідальності підприємства. Кожна з методик відрізняється своєю специфікою та має наукове значення.

Мета статті полягає у визначенні напрямів оцінки соціально-економічної відповідальності бізнесу на основі оцінки КСВ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує багато методик з оцінки СББ, які буде представлено далі. Але варто спочатку зауважити, що взагалі існують декілька методологічних підходів до оцінки корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). У цій статті поняття соціальної відповідальності бізнесу та корпоративної соціальної відповідальності є тотожними. Отже, як зазначає В.А. Євтушенко, оцінювання соціальної відповідальності відбувається за допомогою соціальної звітності, індексним і рейтинговим, якісними і кількісними методами [1, с. 54]. Основою для обрання методики оцінювання стають об'єкти чи напрями соціальної відповідальності, які вже слугують базою для визначення показників, за якими розраховується соціальна відповідальність.

Для подальшого дослідження необхідним є трактування соціально-економічної відповідальності підприємства, яку автор визначає як відповідальність компанії перед широким колом осіб, яка реалізується за допомогою економічних заходів та спрямована на зростання добробуту усіх сторін. Формами прояву соціально-економічної відповідальності є заробітна плата, її збільшення, виплата пенсій та компенсацій, укладання індивідуальних чи корпоративних страхових та пенсійних угод, виплата дивідендів, легалізація бізнесу та ринку праці, виплата податків, розвиток та навчання працівників чи зацікавлених верств населення тощо. Інструменти, за якими реалізуються ці форми, також різноманітні (грошові гранти, благодійність та спонсорство, адміністративний/фінансовий/соціальний бюджети, соціальні інвестиції, соціальний маркетинг, еквівалентне фінансування та інші) [2].

У статті увагу буде приділено саме кількісним та якісним методикам, які існують окремо чи стають базою для формування рейтингу, тоді як саме індекси та рейтинги оцінки соціальної відповідальності підприємства стануть об'єктом подальших наукових досліджень автора. Розглянемо більш детально методику Г.Л. Тульчинського, яка дає змогу порівнювати одну з однією різні компанії, організації та установи незалежно від їх типу, виду діяльності, організаційно-правової форми та галузевої належності. За основу дослідження беруться ті показники діяльності, які характерні для будь-якої бізнесової діяльності. При цьому порівняння показників у сфері КСВ проводиться поетапно.

На першому етапі виділяються основні напрями (номінації) КСВ. У згаданій методиці на основі міжнародних стандартів із соціальної звітності виділено шість основних номінацій оцінки КСВ:

- відповідальність перед споживачами;
- розвиток HR, інвестиції в людський капітал;
- сумлінна ділова практика;
- корпоративне громадянство;
- внесок в екологію та безпеку;
- участь у розвитку громадянського суспільства.

На подальших етапах відбувається визначення показників за кожною з номінацій та підрахунок. Описана методика визначає універсальний індекс КСО, встановлює відповідний рейтинг, а також вирішує проблему соціальної діагностики бізнес-організацій у різних сферах діяльності [3, с. 302–303]. Як ми бачимо, з номінацій щонайменше 4 можуть бути прийнятними для соціально-економічної відповідальності (відповідальність перед споживачами, інвестиції в людський капітал, сумлінна ділова практика та корпоративне громадянство). Тобто ця методика частково може бути застосована під час оцінки СББ.

В.А. Євтушенко у своїй науковій роботі пропонує рейтингові методики інших авторів.

1. Н.А. Товма запропонувала визначення рейтингу корпоративної соціальної відповідальності за допомогою рейтингового показника інтегральної ефективності соціальної програми, який враховує кількісні коефіцієнти (зростання заробітної плати, плинності кадрів, прийому молодих спеціалістів тощо) та загальний якісний показник КСВ, що складається з часткових якісних показників (колективний договір, соціальний звіт тощо). Це також стосується і СББ та може бути використано у побудові інтегральної оцінки соціально-економічної відповідальності підприємництва.

2. О.Ю. Березіна пропонує методику визначення рейтингу соціальної відповідальності корпорації у сфері трудових відносин на основі кількісної оцінки КСВ. Рейтинг соціальної відповідальності корпорації визначається послідовно:

1) через розрахунок часткових соціально-трудова показників (їх 24), згрупованих за шістьма предметними областями, такими як загальні показники (індекс соціальної відповідальності, індекс перспективного розвитку, співвідношення соціальних інвестицій та прибутку тощо); показники зайнятості (частка звільнених протягом досліджуваного періоду з ініціативи роботодавця у загальній чисельності працівників, коефіцієнт плинності кадрів тощо); оплати праці (співвідношення середнього розміру заробітної плати працівників корпорації із середнім по галузі, частка витрат на оплату праці у собівартості продукції тощо); охорони праці (коефіцієнт виробничого травматизму,

витрати на покращення умов праці у розрахунку на одного працівника корпорації тощо); навчання та охорони здоров'я працівників (витрати корпорації на охорону здоров'я працівників у розрахунку на одного працівника, частка працівників, що проходять щорічний медичний огляд коштом корпорації, у загальній чисельності працівників тощо);

2) через складання рейтингу за предметними областями (6) і визначення інтегрованого рейтингового показника КСВ [1, с. 57]. Здебільшого показники з цієї методики можуть стати основою для узагальненої схеми оцінки СЕВБ, однак до тих, що існують, необхідно додати також витрати на соціальний маркетинг, соціально-відповідальний маркетинг, показники витрат на розвиток персоналу не лише в галузі охорони здоров'я.

Н.А. Кричевський і С.Ф. Гончаров пропонують метод діагностики соціальної відповідальності організації, який базується на визначенні трьох груп показників, таких як:

- 1) соціальна відповідальність перед працівниками;
- 2) соціальна відповідальність перед суспільством;
- 3) екологічна відповідальність.

До першої групи входять коефіцієнти зростання заробітної плати, плинності кадрів, освітнього рівня співробітників, частоти виробничого травматизму і витрат на соціальний захист працівників (напрями стосуються СЕВБ).

До другої групи входить коефіцієнт зміни витрат на соціальну підтримку територіальних громад та коефіцієнт відношення витрат на соціальну підтримку територіальних громад до чистого прибутку (ці показники також можуть бути віднесеними до соціально-економічних, оскільки пов'язані із чистим прибутком підприємства та витратами на соціальні заходи).

До третьої групи належать показники, які характеризують витрати компанії в екологічному напрямі (коефіцієнт співвідношення витрат на охорону навколишнього середовища та собівартості продукції і коефіцієнт витрат на довкілля до чистого прибутку).

У результаті визначається кількісна та якісна оцінка діяльності організації у сфері КСВ [1; 3].

А.А. Андреев пропонує метод для діагностики кількісного впливу соціальної відповідальності окремої бізнес-структури на збалансований розвиток регіону за певний період часу, що включає розрахунок коефіцієнту впливу соціально відповідальної діяльності окремої організації на збалансований розвиток регіону, який враховує коефіцієнт впливу діяльності організації на покращення економічної ситуації в регіоні, коефіцієнт впливу діяльності

організації на покращення екологічної ситуації в регіоні та коефіцієнт впливу діяльності організації на рівень і якість життя населення регіону [3, с. 304]. Ця методика може бути використана в частині коефіцієнту впливу діяльності організації на покращення економічної ситуації в регіоні.

Н.В. Водницька запропонувала метод оцінки рівня КСВ за 25 показниками, які згруповані у 5 категорій «заінтересованих сторін», таких як персонал і топ-менеджери; споживачі; бізнес-партнери; суспільство; держава. Серед цих 25 показників Н.В. Водницька пропонує, зокрема, такі як:

- 1) стабільність виплати заробітної плати;
 - 2) гнучкість цінової політики;
 - 3) безпечність і якість товарів, які виробляє підприємство;
 - 4) широта та повнота асортименту продукції підприємства;
 - 5) відношення виконаних держзамовлень до загальної кількості замовлень;
 - 6) стабільність замовлень і виконання господарських зобов'язань;
 - 7) забезпеченість зайнятості місцевого населення;
 - 8) відсоток розміру коштів, які були виділені на організацію екологічно безпечного виробничого процесу, у витратах на охорону праці та техніку безпеки підприємства [4, с. 166–167]. Майже усі з представлених показників можуть бути використані під час оцінки СЕВБ.
- Н. Огороднікова пропонує також методику оцінки соціальної відповідальності промислового підприємства перед соціальними партнерами, яка має здійснюватися у три етапи. На першому етапі здійснюється розрахунок абсолютної величини витрат промислового підприємства, пов'язаних із соціальною відповідальністю його бізнесу.

На другому етапі формується система відносних коефіцієнтів, що дають змогу визначити ступінь соціальної відповідальності за окремими видами соціальних витрат промислового підприємства. Ця система включає такі коефіцієнти, як:

- 1) коефіцієнт рівня витрат на оплату праці;
- 2) коефіцієнт рівня витрат на «соціальний» пакет і розвиток персоналу (соціальні гарантії);
- 3) коефіцієнт рівня сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) до Пенсійного фонду;
- 4) коефіцієнт рівня сплати податків і зборів у бюджет;
- 5) коефіцієнт рівня поточних «соціальних» витрат;
- 6) коефіцієнт рівня соціальних інвестицій;
- 7) Коефіцієнт рівня сплати дивідендів.

На третьому етапі здійснюється розрахунок відносних показників, включаючи комп-

лексні, що відображають ступінь відповідності фактичного рівня соціально відповідальних витрат промислового підприємства порівняно із прийнятою базою [5, с. 46–47]. Показники із другого етапу методики також можуть бути використані у повному обсязі під час оцінки соціально-економічної відповідальності підприємництва, оскільки автор пропонує саме розрахунок економічних складників соціальної відповідальності.

О.А. Даниленко пропонує визначення критеріїв оцінки результативності управління соціальною відповідальністю на стадіях життєвого циклу розвитку організації. Показники, які розраховуються на кожному життєвому циклі, представлені у таблиці 1.

Також цікавим є підхід, запропонований О.В. Козиревою для оцінки КСВ. Вона пропонує оцінку КСВ за 4 складниками, такими як екологічний, суспільний, трудовий та економічна відповідальність.

Так, оцінити екологічний складник КСВ підприємства можна, проаналізувавши значення показників, які дають змогу визначити ефективність та економічність природоохоронної діяльності підприємства.

Однак найбільш складною частиною оцінки загального рівня КСВ, на думку О.В. Козиревої, є визначення рівня суспільної відповідаль-

ності підприємства, що передбачає врахування діяльності підприємства у системах «підприємство – зовнішні зацікавлені сторони» (це показники, що характеризують рівень податкового навантаження, наявність економічних втрат, якість продукції, забезпеченість підприємств закладами соціальної інфраструктури та рівень її фінансування, практику надання благодійної допомоги, політику працевлаштування інвалідів тощо), а також визначення інформаційного складника (інформаційної відкритості) у відносинах підприємства із зацікавленими групами. Складність оцінки цього складника зумовлена існуванням великої кількості зацікавлених сторін, які мають вплив на роботу підприємства, інтереси яких необхідно враховувати під час запровадження принципів КСВ у діяльність.

Водночас оцінка трудової відповідальності передбачає дослідження сукупності показників, що визначають якісний склад персоналу, оцінюють рух робочої сили, рівень заробітної плати, умови та безпеку праці, тобто характеризують основні напрями прояву соціально-відповідального підходу керівництва підприємства до відносин із працівниками.

Комплексна оцінка економічного стану підприємства передбачає проведення дослідження за такими напрямками, як дослідження

Таблиця 1

Показники оцінки результативності управління соціальною відповідальністю на стадіях життєвого циклу розвитку організації

Стадія життєвого циклу розвитку організації	Показники, які розраховуються
Становлення	– створення нових робочих місць; – сплата податків у повному обсязі; – відсутність заборгованості з виплати заробітної плати працівникам; – збереження навколишнього середовища.
Зростання	– створення нових робочих місць; – виробництво якісних товарів і послуг; – сплата податків у повному обсязі; – відсутність заборгованості з виплати заробітної плати працівникам; – збереження навколишнього середовища.
Зрілість	– створення нових робочих місць; – виробництво якісних товарів і послуг; – сплата податків у повному обсязі; – відсутність заборгованості з виплати заробітної плати працівникам; – збереження навколишнього середовища; – соціальні інвестиції.
Старіння	– збереження робочих місць; – сплата податків у повному обсязі; – відсутність заборгованості з виплати заробітної плати працівникам; – збереження навколишнього середовища.
Відродження	– створення нових робочих місць; – сплата податків у повному обсязі; – відсутність заборгованості з виплати заробітної плати працівникам; – збереження навколишнього середовища.

Джерело: побудовано на основі [6], с. 184

Таблиця 2

Напрями застосування методик оцінки соціальної відповідальності бізнесу для оцінки СЕВБ

Автор	Зміст	Якісна / кількісна	Напрямок застосування під час оцінки СЕВБ
Г.Л. Тульчинський	Визначає універсальний індекс КСВ, установлює відповідний рейтинг, а також вирішує проблему соціальної діагностики бізнес-організацій у різних сферах діяльності.	Якісна	Відповідальність перед споживачами, інвестиції в людський капітал, сумлінна ділова практика та корпоративне громадянство.
Н.А. Товма	Рейтинг корпоративної соціальної відповідальності за допомогою рейтингового показника інтегральної ефективності соціальної програми.	Якісно-кількісна	Зростання заробітної плати, плинності кадрів.
О.Ю. Березіна	Рейтинг соціальної відповідальності корпорації у сфері трудових відносин.	Якісно-кількісна	Співвідношення соціальних інвестицій та прибутку; (співвідношення середнього розміру заробітної плати працівників корпорації та середнього по галузі, частка витрат на оплату праці в собівартості продукції).
Н.А. Кричевський і С.Ф. Гончаров	Метод діагностики соціальної відповідальності організації.	Якісно-кількісна	Показники груп: 1. Соціальна відповідальність перед працівниками. 2. Соціальна відповідальність перед суспільством.
А.А. Андреев	Метод для діагностики кількісного впливу соціально відповідальної діяльності окремої бізнес-структури на збалансований розвиток регіону за певний період часу.	Кількісна	Коефіцієнт впливу діяльності організації на покращення економічної ситуації в регіоні.
Н.В. Водницька	Метод оцінки рівня КСВ за 25 показниками, які згруповані у 5 категорій «заінтересованих сторін» (персонал і топ-менеджери; споживачі; бізнес-партнери; суспільство; держава).	Кількісна	Майже усі з представлених показників можуть бути використані під час оцінки СЕВБ.
Н. Огороднікова	Методика оцінки соціальної відповідальності промислового підприємства перед соціальними партнерами.	Кількісна	1) Коефіцієнт рівня витрат на оплату праці. 2) Коефіцієнт рівня витрат на «соціальний» пакет і розвиток персоналу (соціальні гарантії). 3) Коефіцієнт рівня сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) до Пенсійного фонду. 4) Коефіцієнт рівня сплати податків і зборів у бюджет. 5) Коефіцієнт рівня поточних «соціальних» витрат. 6) Коефіцієнт рівня соціальних інвестицій. 7) Коефіцієнт рівня сплати дивідендів.
О.А. Даниленко	Критерії оцінки результативності управління соціальною відповідальністю на стадіях життєвого циклу розвитку організації.	Кількісна	– створення нових робочих місць; – виробництво якісних товарів і послуг; – сплата податків у повному обсязі; – відсутність заборгованості з виплати заробітної плати працівникам; – соціальні інвестиції.
О.В. Козирева	Оцінка КСВ за 4 складниками (екологічний, суспільний, трудовий та економічна відповідальність).	Кількісна	Економічний складник та деякі елементи суспільного і трудового.

рентабельності, фінансової стійкості підприємства; дослідження ефективності використання майна (капіталу) підприємства, оцінка динаміки та стану ліквідності і платоспроможності; визначення резервів підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства [7, с. 3, 4, 8].

У таблиці 2 наведено узагальнення представлених методик та можливість їх використання під час побудови нового методичного підходу для оцінки соціально-економічної відповідальності бізнесу.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, у статті на теоретичному рівні були представлені основні методики, за якими може бути оцінена СВБ, та визначені основні напрями оцінки СЕВБ з урахуванням форм та інструментів її реалізації. Методики засновані на використанні кількісних та якісних показників чи одночасно обох. Також вони можуть стати основою для рейтингів поряд з індексами, які

також отримали поширення під час оцінки СВБ. Майже усі з представлених методик побудовані на об'єкті соціальної відповідальності підприємства чи враховують групи зацікавлених сторін. І кожна з них може бути використана під час проведення оцінки соціально-економічної відповідальності бізнесу, тому що економічний аспект є як окремим складником соціальної відповідальності, так і лежить в основі інших її складників (трудового, суспільного, екологічного). Основними показниками, які повинні лягти в основу оцінки СЕВБ, є витрати на соціальні ініціативи, витрати на заробітну платню працівників, витрати на навчання персоналу, виплати дивідендів, розмір соціальних інвестицій, витрати на соціальний та соціально-відповідальний маркетинг, а також відношення усіх представлених показників до чистого прибутку підприємства тощо. Саме побудова узагальненої методики оцінки СЕВБ і стане об'єктом подальших наукових досліджень автора.

Список використаних джерел:

1. Євтушенко В.А. Оцінка корпоративної соціальної відповідальності: методи, об'єкти, показники / В.А. Євтушенко. – Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 46 (1019). – С. 53–63
2. Деліні М.М. Напрями та форми реалізації соціально-економічної відповідальності підприємства / М.М. Деліні. – Вісник Одеського національного університету. – 2016. – Том 21, Випуск 11 (53). – с. 17–20.
3. Соціальна відповідальність : навч. посіб. / [А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. А.М. Колота. – К. : КНЕУ, 2015. – 519 с.
4. Лебедев І.В. Забезпечення гідної праці на засадах корпоративної соціальної відповідальності : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.07 / І.В. Лебедев; Одеський нац. економ. ун-т. – Одеса, 2015. – 527. (укр).
5. Огороднікова Н. Оцінка рівня соціальної відповідальності підприємств у системі управління ресурсами Пенсійного фонду України / Н. Огороднікова // Схід. – 2012. – № 2 (116). – С. 44–48.
6. Даниленко О.А. Критерії оцінки результативності управління соціальною відповідальністю на стадіях життєвого циклу розвитку організації / О.А. Даниленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mev-hnu.at.ua/load/mizhnarodna_naukovo_praktichna_internet_konferencija/1formuvannja_ta_ocinka_efektivnosti_funkcionuvannja_mekhanizmiv_upravlinnja_dijalnistju_pidpriemstv/2-1-0-51.
7. Козирева О.В. Обґрунтування методичного підходу до оцінки корпоративної соціальної відповідальності фармацевтичного підприємства / О.В. Козирева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socpharm.nuph.edu.ua/files/2013/04/Art-K.pdf>.

Dielini M.M.

DIRECTIONS OF EVALUATION OF SOCIO-ECONOMIC RESPONSIBILITY OF BUSINESS

The urgency and importance of the development of social responsibility of the business is unquestionable in the business community. This issue is especially acute for Ukraine, which is actively trying to become a member of the international economic community. For the development of social responsibility of business (CSR), an important element is its assessment, that is, for what we can measure responsibility to make conclusions about changes, growth or decrease. This article is devoted to the methodology of assessing of CSR. Given the fact that the author's scientific interests are such a component of CSR as socio-economic responsibility of business (SERB), it should be noted that the methodology that would evaluate socio-economic responsibility alone does not exist separately, therefore, it will be distinguished from existing assessment methods CSR

The purpose of the paper is to determine the directions of assessment of socio-economic responsibility of business based on the assessment of CSR.

The methods are based on the use of quantitative and qualitative indicators, or both at the same time. They can also be the basis for ratings along with the indices that have also been disseminated when evaluating CSR. Almost all of the presented techniques are built on the object of corporate social responsibility or take into account stakeholder groups. And each of them can be used in conducting an assessment of socio-economic responsibility of business, because the economic aspect lies as a separate component of social responsibility, as well as in the basis of its other components, such as labour, social, environmental. The main indicators that should be the basis for the evaluation of SERB are the costs of social initiatives, wage costs, staff training costs, dividend payments, social investment, social marketing and socio-marketing costs, and the ratio of all reported indicators to Net profit of the enterprise, etc. It is the construction of a generalized evaluation method of SERB and will be the subject of further scientific research by the author.

Key words: social responsibility of business, corporate social responsibility, social and economic responsibility of business, social report, index, rating, quantitative indicators, qualitative indicators.